

Határozatok Tára

MICHAL BOBEK
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2021. május 6.¹

C-819/19. sz. ügy

**Stichting Cartel Compensation,
Equilib Netherlands BV
kontra
Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV,
Martinair Holland NV,
Deutsche Lufthansa AG,
Lufthansa Cargo AG,
British Airways plc,
Société Air France SA,
Singapore Airlines Ltd,
Singapore Airlines Cargo Pte Ltd,
Swiss International Air Lines AG,
Air Canada,
Cathay Pacific Airways Ltd,
Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden
SAS AB
SAS Cargo Group A/S**

(a Rechtbank Amsterdam [amszterdami bíróság, Hollandia] által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem)

„Előzetes döntéshozatal iránti kérelem – Az EUMSZ 101. cikk és az EGT-Megállapodás 53. cikke – Az EUMSZ 103. cikk végrehajtási szabályai – Az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikk átmeneti rendelkezései – A légi árufuvarozási szolgáltatások árösszetevőire vonatkozó megállapodások és összehangolt magatartások (üzemanyagpótdíjak és biztonsági pótdíjak bevezetése, a pótdíjak után fizetendő jutalék fizetésének megtagadása) – Kártérítési kereset – Közvetlen hatály – A nemzeti bíróságok hatásköre”

¹ Eredeti nyelv: angol.

I. Bevezetés

1. A Stichting Cartel Compensation és az Equilib Netherlands BV (a továbbiakban: felperesek) az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének és az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás (a továbbiakban: EGT-Megállapodás) 53. cikke (1) bekezdésének megsértése miatt megállapítási és kártérítési keresetet indítottak az alperesek² ellen, mivel azok összehangolták a légi árufuvarozási szolgáltatásokért fizetendő ár különböző összetevőit az Európai Unión belüli és az Európai Gazdasági Térségen (a továbbiakban: EGT) belüli repülőterek közötti útvonalakon.

2. E magatartás állítólag egy olyan időszakban zajlott le, amelynek során a Tanács még nem fogadott el végrehajtási rendelkezéseket a légi közlekedési ágazat bizonyos részei tekintetében annak érdekében, hogy biztosítsa az EUMSZ 101. cikkben rögzített elvek „teljes érvényesülését”. Ezért az alperesek azzal érvelnek, hogy az EUMSZ 101. cikk végrehajtására vonatkozó hatáskör az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikkben előírt „átmeneti szabályozás” keretében továbbra is kizárólag a tagállamok közigazgatási hatóságainál és az Európai Bizottságnál maradt.

3. A jelen ügy azt a kérdést veti fel, hogy a nemzeti bíróságok rendelkeznek-e hatáskörrel arra, hogy az ezen „átmeneti szabályozás” alatt folytatott versenyellenes magatartásokra az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését és az EGT-Megállapodás 53. cikkének (1) bekezdését alkalmazzák. Ez a talán technikai és időben körülhatárolt kérdés azonban egy még alapvetőbb kérdést vet fel az uniós versenyszabályok közjogi (közigazgatási) és magánjogi (bíróági) érvényesítésének (kölcsonös) függő helyzetét illetően.

II. Jogi háttér

A. Az EUMSZ

4. Az EUMSZ 101–EUMSZ 105. cikk rögzíti a versenyszabályokat. A jelen ügy szempontjából az alábbi rendelkezések relevánsak:

„101. cikk

(az EKSz. korábbi 81. cikke)

(1) A belső piaccal összeegyeztethetetlen és tilos minden olyan vállalkozások közötti megállapodás, vállalkozások társulásai által hozott döntés és összehangolt magatartás, amely hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre, és amelynek célja vagy hatása a belső piacon belüli verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása, így különösen:

[...]

(2) Az e cikk alapján tiltott megállapodás vagy döntés semmis.

(3) Az (1) bekezdés rendelkezéseinek alkalmazásától azonban el lehet tekinteni az olyan esetekben, amikor

² Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV; Martinair Holland NV; Deutsche Lufthansa AG; Lufthansa Cargo AG; British Airways plc; Société Air France SA; Singapore Airlines Ltd; Singapore Airlines Cargo Pte Ltd; Swiss International Air Lines AG; Air Canada; Cathay Pacific Airways Ltd; Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden; SAS AB; és SAS Cargo Group A/S (a továbbiakban együtt: alperesek).

- vállalkozások közötti megállapodás vagy megállapodások csoportja;
- vállalkozások társulásai által hozott döntés vagy döntések csoportja;
- összehangolt magatartás vagy összehangolt magatartások csoportja

hozzájárul az áruk termelésének vagy forgalmazásának javításához, illetve a műszaki vagy gazdasági fejlődés előmozdításához, ugyanakkor lehetővé teszi a fogyasztók méltányos részesedését a belőle eredő előnyből anélkül, hogy:

- a) az érintett vállalkozásokra olyan korlátozást róna, amelyek e célok eléréséhez nem nélkülözhetetlenek;
- b) lehetővé tenné ezeknek a vállalkozásoknak, hogy a kérdéses áruk jelentős része tekintetében megszüntessék a versenyt.

[...]

103. cikk

(az EKSz. korábbi 83. cikke)

(1) A 101. és 102. cikkben meghatározott elvek érvényre juttatását szolgáló megfelelő rendeleteket vagy irányelveket a Tanács a Bizottság javaslata alapján, az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően állapítja meg.

(2) Az (1) bekezdésben említett rendeletek vagy irányelvek célja különösen:

[...]

- b) a 101. cikk (3) bekezdésének alkalmazására részletes szabályok megállapítása, figyelembe véve egyrésről a hatékony felügyelet biztosításának, másrésről a hatósági ellenőrzés lehető legnagyobb mértékű egyszerűsítésének szükségességét;
- c) szükség esetén a 101. és 102. cikk rendelkezései hatályának meghatározása a gazdaság különböző ágazataiban;

[...]

104. cikk

(az EKSz. korábbi 84. cikke)

A 103. cikk alapján elfogadott rendelkezések hatálybalépéséig a tagállamok hatóságai országuk jogának megfelelően, valamint a 101. cikk, különösen annak (3) bekezdése, és a 102. cikk rendelkezéseinek megfelelően döntenek a megállapodások, döntések és összehangolt magatartások megengedhetőségéről, valamint a belső piacon meglévő erőfölénnyel való visszaélésről.

105. cikk

(az EKSz. korábbi 85. cikke)

(1) A 104. cikk sérelme nélkül a Bizottság biztosítja a 101. és 102. cikkben megállapított elvek alkalmazását. Egy tagállam kérelmére vagy hivatalból – együttműködve a tagállamok hatáskörrel rendelkező hatóságaival, amelyek segítséget nyújtanak számára – megvizsgálja azokat az eseteket, ahol fennáll ezen elvek megsértésének a gyanúja. Amennyiben jogsértést állapít meg, javaslatot tesz a jogsértés megszüntetésére irányuló megfelelő intézkedésekre.

(2) Amennyiben a jogsértést nem szüntetik meg, a Bizottság indokolással ellátott határozatában állapítja meg az elvek megsértését. A Bizottság határozatát nyilvánosságra hozhatja, és felhatalmazhatja a tagállamokat arra, hogy megtegyék a helyzet orvosolásához szükséges intézkedéseket, amelyek feltételeit és részleteit a Bizottság határozza meg.

(3) A Bizottság rendeleteket fogadhat el a megállapodások azon csoportjaira vonatkozóan, amelyek tekintetében a Tanács a 103. cikk második bekezdésének b) pontjával összhangban rendeletet vagy irányelvet fogadott el.”

B. Az EGT-Megállapodás

5. Az EGT-Megállapodásnak az a célja, hogy „előmozdítsa a Szerződő Felek közötti kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok egyenlő versenyfeltételek melletti folyamatos és kiegyensúlyozott erősödését és az azonos szabályok betartását, egy homogén [EGT] érdekében.”³

6. Az EGT-Megállapodás 6. cikke értelmében:

„A joggyakorlat jövőbeni fejleményeinek sérelme nélkül, e megállapodás rendelkezéseit, amennyiben a lényegét illetően megegyeznek az Európai [Unió működéséről szóló] szerződés, valamint az Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó szerződés megfelelő szabályaival, továbbá az említett két szerződés alapján elfogadott jogi aktusokkal, végrehajtásuk és alkalmazásuk során az Európai [Unió] Bírósága által az e megállapodás aláírásának időpontja előtt hozott vonatkozó határozatoknak megfelelően kell értelmezni.”

7. Az EGT-Megállapodás 53. cikke lényegében azonos az EUMSZ 101. cikkel.

8. Az EGT-Megállapodás 55. cikke szerint:

„(1) Az 53. és 54. cikk végrehajtásáról szóló, a 21. jegyzőkönyvben és a XIV. mellékletben foglalt rendelkezések sérelme nélkül az EK-Bizottság és a 108. cikk (1) bekezdésében említett EFTA Felügyeleti Hatóság biztosítja az 53. és 54. cikkben megállapított elvek alkalmazását.

Az 56. cikknek megfelelően hatáskörrel rendelkező felügyeleti hatóság hivatalból egy, az illetékességi területébe tartozó állam vagy más felügyeleti hatóság kérelmére megvizsgálja azokat az eseteket, ahol fennáll ezen elvek megsértésének a gyanúja. A hatáskörrel rendelkező felügyeleti hatóság ezeket a vizsgálatokat az adott illetékességi területen működő, hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságokkal és a másik felügyeleti szervvel együttműködve hajtja végre, amely belső szabályainak megfelelően mindehhez segítséget nyújt számára.

³ Az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás (HL 1994. L 1., 3. o.; magyar nyelvű különkiadás 11. fejezet, 52. kötet, 3. o.) 1. cikkének (1) bekezdése.

Amennyiben jogsértést állapít meg, javaslatot tesz a jogsértés megszüntetésére irányuló megfelelő intézkedésekre.

(2) Amennyiben a jogsértést nem szüntetik meg, a Bizottság indokolással ellátott határozatában állapítja meg az elvek megsértését.

A hatáskörrel rendelkező felügyeleti hatóság határozatát nyilvánosságra hozhatja, és felhatalmazhatja az illetékességi területébe tartozó államokat arra, hogy megtegyék a helyzet orvoslásához szükséges intézkedéseket, amelyek feltételeit és részleteit a hatóság határozza meg. Ezenkívül felkérheti a másik felügyeleti szervet is arra, hogy hatalmazza fel a saját illetékességi területébe tartozó államokat az ilyen intézkedések megtételére.”

III. A tényállás, a nemzeti eljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés

9. 2010. november 9-én az Európai Bizottság az EUMSZ 101. cikk, az EGT-Megállapodás 53. cikke és az Európai Közösség és a Svájci Államszövetség között létrejött légi közlekedési megállapodás⁴ 8. cikke alkalmazására vonatkozó eljárásban (COMP/39258 – „légi teherszállítás”-ügy) elfogadta a C(2010) 7694 végleges határozatot (a továbbiakban: 2010. évi határozat).⁵

10. A 2010. évi határozat az 1–4. cikkében olyan megállapításokat tartalmazott, amelyek szerint több fuvarozó részt vett a légi áru fuvarozási szolgáltatásokért fizetendő ár különböző összetevőinek összehangolásában az Európai Unió és/vagy az EGT-n belüli repülőterek közötti útvonalakon; az Unió és/vagy az EGT-n belül, valamint harmadik országokban található repülőterek közötti útvonalakon; az Unió és Svájcban belüli repülőterek közötti útvonalakon, különböző időszakokban megsértve az EUMSZ 101. cikket, az EGT-Megállapodás 53. cikkét és a svájci megállapodás 8. cikkét (a továbbiakban: szóban forgó magatartások). A 2010. évi határozat értelmében e jogsértés teljes időtartama 1999 decemberétől 2006 februárjáig tartott.

11. 2015. december 16-i ítéleteiben az Európai Unió Törvényszéke részlegesen megsemmisítette a 2010. évi határozatot, az előtte fekvő ügyek felperesei tekintetében.⁶ A Törvényszék lényegében azt állapította meg, hogy a 2010. évi határozat indokolása és rendelkező része ellentmondásokat tartalmazott.⁷

⁴ A továbbiakban: svájci megállapodás.

⁵ C.39258. sz. ügy – Légi teherszállítás (HL 2014. C 371., 11. o.).

⁶ A 2015. december 16-i ítéletek: 2015. december 16-i Air Canada kontra Bizottság ítélet (T-9/11, nem tették közzé, EU:T:2015:994); 2015. december 16-i Koninklijke Luchtvaart Maatschappij kontra Bizottság ítélet (T-28/11, nem tették közzé, EU:T:2015:995); 2015. december 16-i Japan Airlines kontra Bizottság ítélet (T-36/11, nem tették közzé, EU:T:2015:992); 2015. december 16-i Cathay Pacific Airways kontra Bizottság ítélet (T-38/11, nem tették közzé, EU:T:2015:985); 2015. december 16-i Cargolux Airlines kontra Bizottság ítélet (T-39/11, nem tették közzé, EU:T:2015:991); 2015. december 16-i Latam Airlines Group és Lan Cargo kontra Bizottság ítélet (T-40/11, nem tették közzé, EU:T:2015:986); 2015. december 16-i Singapore Airlines és Singapore Airlines Cargo kontra Bizottság ítélet (T-43/11, nem tették közzé, EU:T:2015:989); 2015. december 16-i Deutsche Lufthansa és társai kontra Bizottság ítélet (T-46/11, nem tették közzé, EU:T:2015:987); 2015. december 16-i British Airways kontra Bizottság ítélet (T-48/11, nem tették közzé, EU:T:2015:988); 2015. december 16-i SAS Cargo Group és társai kontra Bizottság ítélet (T-56/11, nem tették közzé, EU:T:2015:990); 2015. december 16-i Air France-KLM kontra Bizottság ítélet (T-62/11, nem tették közzé, EU:T:2015:996); 2015. december 16-i Air France kontra Bizottság ítélet (T-63/11, nem tették közzé, EU:T:2015:993); 2015. december 16-i Martinair Holland kontra Bizottság ítélet (T-67/11, EU:T:2015:984).

⁷ Lásd például: 2015. december 16-i Air Canada kontra Bizottság ítélet (T-9/11, nem tették közzé, EU:T:2015:994, 60. pont).

12. 2017. március 17-én a Bizottság az EUMSZ 101. cikk, az EGT-Megállapodás 53. cikke és a svájci megállapodás 8. cikke alkalmazására vonatkozó eljárásban (COMP/39258 – „légi teherszállítás”-ügy) elfogadta a C(2017) 1742 final határozatot (a továbbiakban: a 2017. évi határozat).⁸ A 2017. évi határozat lényegében fenntartotta a 2010. évi határozatot. Megerősítette továbbá, hogy a jogsértés teljes időtartama 1999 decembere és 2006 februárja közé esett.

13. A 2017. évi határozat összefoglalója alapján a Bizottság megállapította, hogy több fuvarozó részt vett a szóban forgó magatartásokra vonatkozó kartellben. E magatartások megsértették az EUMSZ 101. cikket, az EGT-Megállapodás 53. cikkét és a svájci megállapodás 8. cikkét. Azok i. az Európai Unión belüli repülőterek közötti útvonalakra (a továbbiakban: Unión belüli útvonalak); ii. az Unión belüli repülőterek és az EGT-n kívüli repülőterek közötti útvonalakra (a továbbiakban: EU és harmadik országok közötti útvonalak); iii. az EGT-n belüli repülőterek közötti útvonalakra (a továbbiakban: EGT-n belüli útvonalak); iv. az EGT-Megállapodásban részes, de az Európai Unió tagállamainak nem minősülő országokban található repülőterek és harmadik országokban található repülőterek közötti útvonalakra (a továbbiakban: nem uniós EGT országok és harmadik országok közötti útvonalak); valamint v. az Unión belüli és Svájcban belüli repülőterek közötti útvonalakra (a továbbiakban: EU és Svájc közötti útvonalak) vonatkoztak.

14. A 2017. évi határozat összefoglalója a következőképpen határozza meg a jogsértést és a különböző útvonalak vonatkozásában eltérő időszakokra vonatkozó bírságok kiszabását:

- Az Unión belüli útvonalak tekintetében a Bizottság hatáskörrel rendelkezett arra, hogy megállapítsa a jogsértést és bírságot szabjon ki az uniós repülőterek közötti, 2004. május 1-jét megelőző légi közlekedéssel kapcsolatos magatartások miatt. Ennek oka, hogy 2004. május 1. előtt a 3975/87/EGK rendelet⁹ kizárólag az uniós repülőterek közötti légi közlekedés tekintetében biztosított végrehajtási hatásköröket a Bizottság számára az EUMSZ 101. cikk alkalmazására. Az uniós repülőterek és a harmadik országokban található repülőterek közötti légi közlekedés azonban nem tartozott e rendelet hatálya alá.
- Az EU és harmadik országok közötti útvonalak tekintetében a Bizottság hatásköre ugyanezen okokból a 2004. május 1-jét követő magatartásokra korlátozódott.
- Az EGT-n belüli útvonalak tekintetében a Bizottság a teljes 1999 és 2006 közötti időszak vonatkozásában hatáskörrel rendelkezett a jogsértés megállapítására és a bírságok kiszabására.
- A nem uniós EGT országok és harmadik országok közötti útvonalak vonatkozásában a 130/2004 határozat¹⁰ és a 40/2005 határozat¹¹ 2005. május 19-én lépett hatályba. Ettől az

⁸ A 2017. évi határozatot nem hozzák nyilvánosságra. Mindazonáltal rendelkezésre áll a megállapítások összefoglalása. Lásd az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke, az EGT-Megállapodás 53. cikke és az Európai Közösség és a Svájci Államszövetség között létrejött légi közlekedési megállapodás 8. cikke szerinti eljárásról szóló, 2017. március 17-i bizottsági határozat összefoglalóját (HL 2017. C 188., 14. o.) (a továbbiakban: a 2017. évi határozat összefoglalója).

⁹ A légiközlekedési ágazat vállalkozásaira vonatkozó versenyszabályok alkalmazásával kapcsolatos eljárás megállapításáról szóló, 1987. december 14-i tanácsi rendelet (HL 1987. L 374., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás: 7. fejezet, 1. kötet, 262. o.).

¹⁰ Az EGT-megállapodás XIV. mellékletének (Verseny), 21. jegyzőkönyvének (Vállalkozások esetében alkalmazandó versenyszabályok végrehajtásáról) és 23. jegyzőkönyvének (Felügyeleti hatóságok közötti együttműködésről) módosításáról szóló, 2004. szeptember 24-i EGT-vegyesbizottsági határozat (HL 2005. L 64., 57. o.).

¹¹ Az EGT-megállapodás XIII. mellékletének (Közlekedés) és 21. jegyzőkönyvének (A vállalkozásokra alkalmazandó versenyszabályok végrehajtásáról) módosításáról szóló, 2005. március 11-i EGT-vegyesbizottsági határozat (HL 2005. L 198., 38. o.).

időponttól kezdődően a 411/2004/EK rendelet¹² és az 1/2003/EK¹³ rendelet alkalmazhatóvá vált az EGT-Megállapodással összefüggésben. Ennélfogva a Bizottság 2005. május 19-ét megelőzően nem állapított meg jogsértést, és nem szabott ki bírságot az uniós tagállamnak nem minősülő EGT-országok és harmadik országok közötti útvonalakat érintő magatartások vonatkozásában.

15. A 2017. évi határozatot ugyancsak megtámadták a Törvényszék előtt.¹⁴ Ezek az ügyek még folyamatban vannak.

16. Ezzel együtt a felperesek polgári eljárást indítottak az alperesekkel szemben a Rechtbank Amsterdam (amszterdami bíróság, Hollandia) előtt. E bíróság kifejti, hogy a felperes társaságokat kifejezetten azért hozták létre, hogy érvényesítsék a Bizottságnak a versenyjog megsértésével kapcsolatos megállapításaiból eredő károk megtérítése iránti, rájuk engedményezett igényeket.

17. A felperesek megállapítási ítéletet és kártérítést kérnek. Először is annak megállapítását kérik, hogy az alperesek az 1999 és 2006 közötti időszakban jogsértéseket követtek el. Vagyis a jogsértések visszanyúlnak i. az EU és harmadik országok közötti útvonalak vonatkozásában 2004. május 1.; ii. a nem uniós EGT-országok és harmadik országok közötti útvonalak vonatkozásában 2005. május 19.; az EU és Svájc közötti útvonalak vonatkozásában pedig 2002. június 1. elé (a továbbiakban: vitatott időszakok). Másodszor azt kérik, hogy a kérdést előterjesztő bíróság egyetemlegesen kötelezze az alpereseket a szóban forgó versenyellenes magatartás miatti kártérítés és kamatai megfizetésére.

18. A kérdést előterjesztő bíróság szerint a felperesek keresetükben az EUMSZ 101. cikk közvetlen hatályára hivatkoznak a nemzeti bíróság hatásköre fennállásának, valamint a vitatott határidők alátámasztásának érdekében, függetlenül a versenyjog közigazgatási érvényesítésétől.

19. Határozatában a kérdést előterjesztő bíróság úgy véli, hogy rendelkezik hatáskörrel az EUMSZ 101. cikk szóban forgó magatartásokra és a vitatott időszakokban való alkalmazására. Mindazonáltal a kérdést előterjesztő bíróság kifejezetten rámutat arra, hogy ez az álláspont eltér a High Court of Justice (England and Wales) (felsőbíróság [Anglia és Wales], Egyesült Királyság) által az Emerald Supplies Ltd kontra British Airways Plc ügyben hozott ítélettől,¹⁵ amelyet a Court of Appeal (England and Wales) (fellebbviteli bíróság [Anglia és Wales], Egyesült Királyság) is helybenhagyott a La Gaitana Farms SA és társai kontra British Airways Plc ítéletben.¹⁶

¹² A Közösség és harmadik országok közötti légiközlekedéssel összefüggésben a 3975/87/EKG rendelet hatályon kívül helyezéséről, valamint a 3976/87/EKG és az 1/2003/EK rendelet módosításáról szóló, 2004. február 26-i tanácsi rendelet (HL 2004. L 68., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 7. fejezet, 8. kötet, 17. o.).

¹³ A Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról szóló, 2002. december 16-i 1/2003/EK tanácsi rendelet (HL 2003. L 1., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 2. kötet, 205. o.)

¹⁴ Air Canada kontra Bizottság ügy (T-326/17), Koninklijke Luchtvaart Maatschappij kontra Bizottság ügy (T-325/17), Japan Airlines kontra Bizottság ügy (T-340/17), Cathay Pacific Airways kontra Bizottság ügy (T-343/17), Cargolux Airlines kontra Bizottság ügy (T-334/17), Latam Airlines Group és Lan Cargo kontra Bizottság ügy (T-344/17), Singapore Airlines és Singapore Airlines Cargo PTE kontra Bizottság ügy (T-350/17), Deutsche Lufthansa és társai kontra Bizottság ügy (T-342/17), British Airways kontra Bizottság ügy (T-341/17), SAS Cargo Group és társai kontra Bizottság ügy (T-324/17), Air France – KLM kontra Bizottság ügy (T-337/17), Air France kontra Bizottság ügy (T-338/17), valamint Martinair Holland és kontra Bizottság ügy (T-323/17).

¹⁵ A High Court of Justice (England and Wales) (Chancery Division) (felsőbíróság [Anglia és Wales] [kancelláriai kollégium]), 2017. október 4-i Emerald Supplies Ltd kontra British Airways Plc ítélete, [2017] EWHC 2420 (Ch).

¹⁶ A Court of Appeal of England and Wales (Civil Division) (fellebbviteli bíróság [Anglia és Wales] [polgári kollégium]) 2019. január 29-i La Gaitana Farms SA & Ors kontra British Airways Plc ítélete, [2019] EWCA Civ 37.

20. A Rechtbank Amsterdam (amszterdami bíróság, Hollandia), mivel kétségei támadtak azzal kapcsolatban, hogy rendelkezik-e hatáskörrel az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének és az EGT-Megállapodás 53. cikke (1) bekezdésének a vitatott időszakokra való alkalmazására, úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdést terjeszti a Bíróság elé:

„A károsultak (a jelen esetben a feladók, azaz a légi árufuvarozási szolgáltatásokat igénybe vevők) és légitársaságok közötti jogvitában – akár az EUMSZ 101. cikk vagy mindenesetre az EGT-Megállapodás 53. cikkének közvetlen hatálya, akár az 1/2003 rendelet 6. cikke (illetve e rendelkezés közvetlen hatálya) alapján – hatáskörrel rendelkeznek-e a nemzeti bíróságok arra, hogy az EUMSZ 101. cikket vagy mindenesetre az EGT-Megállapodás 53. cikkét akkor is teljes mértékben alkalmazzák a 2004. május 1. előtt az [...] Unión belüli és az EGT-n kívüli repülőterek között lebonyolított légi járatok, illetve a 2005. május 19. előtt Izland, Liechtenstein és Norvégia és az EGT-n kívüli repülőterek között lebonyolított légi járatok, illetve a 2002. június 1. előtt az [...] Unión belüli repülőterek és Svájc között lebonyolított légi járatok esetében a légitársaságok által árufuvarozási szolgáltatásokkal összefüggésben megvalósított összejátszásra, illetve összehangolt magatartásra, ha e tekintetben arról az időszokról van szó, amelyben az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikk szerinti átmeneti szabályozást kellett alkalmazni, vagy ezt kizárja az átmeneti szabályozás?”

21. Írásbeli észrevételeket a felperesek, az alperesek, a norvég kormány, az EFTA Felügyeleti Hatóság, valamint a Bizottság terjesztett elő. Ezen érdekelt felek – a norvég kormány kivételével – a 2021. január 21-i tárgyaláson szóbeli észrevételt is előterjesztettek.

IV. Értékelés

22. A jelen indítvány felépítése a következő. Először, a jelen ügy jogi hátterét fogom taglalni (A). Ezt követően rátérek az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének a kérdést előterjesztő bíróság általi alkalmazására (B). Ezt követően megvizsgálom az EGT-Megállapodás megfelelő szabályait (C). Végül ismertetem a versenyszabályok bírósági érvényesítésére vonatkozó általánosabb észrevételeket (D).

A. A Szerződés keretei és az „átmeneti szabályozás”

23. Figyelemmel a Szerződés versenyszabályokra vonatkozó keretének jelentőségére a jelen ügyben, úgy vélem, hogy a jelen indítványt az EUMSZ 101. cikk különböző elemeinek bemutatásával kell kezdeni, és figyelmesen meg kell vizsgálni az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikkben előírt végrehajtási szabályok állítólagos „átmenetiségét” (1). Ezt követően röviden összefoglalom a felek érveit, és azokat megvizsgálom a kérdést előterjesztő bíróság által feltett kérdés összefüggésében (2).

1. „Átmenetiség” mire vonatkozóan?

24. Az EUMSZ 101. cikk szerkezete egyszerű. Az (1) bekezdése tiltja azokat a megállapodásokat, amelyek célja vagy hatása a verseny korlátozása. A (2) bekezdés pontosítja e tilalom következményeit: *minden*, az (1) bekezdés hatálya alá tartozó megállapodás semmis. A (3) bekezdés ezt követően kivételt állapít meg az (1) bekezdés tilalma alól: bizonyos esetekben „[a]z (1) bekezdés rendelkezéseinek alkalmazásától [...] el lehet tekinteni”.

25. Az EUMSZ 101. cikk lényegében teljes és önálló rendelkezésnek minősül. Általános jelleggel került megfogalmazásra. Nem utal végrehajtási intézkedésre, továbbá az EUMSZ 101. cikknek nincs olyan eleme, amely annak korlátozott hatályára vagy alkalmazására utalna. A jelen ügy szempontjából jelentősebb, hogy az EUMSZ 101. cikk intézményi szempontból semleges. Nem részesít előnyben egy intézményt (intézményi típust) sem a többihez képest. E tekintetben a rendelkezés megfogalmazásával szemben hivatkozni lehet az Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó szerződés 65. cikkének (4) bekezdésére. Ez utóbbi kimondta, hogy „a Főhatóság kizárólagos hatáskörrel rendelkezik” annak megállapítására, hogy egy tiltott megállapodás összeegyeztethető-e ezzel a rendelkezéssel.

26. Önmagában a szövege alapján tehát nehéz azt sugallni, hogy az EUMSZ 101. cikket másként kellene alkalmazni, mint a Szerződés *bármely más*, az uniós jogot alkalmazó intézményre utaló rendelkezését, legyen az a tagállamok vagy az Európai Unió intézménye.

27. Csak az EUMSZ 103–EUMSZ 105. cikk alapján kerültek az EUMSZ 101. cikk alkalmazásába megkülönböztető és „átmeneti” elemek.

28. Így az EUMSZ 103. cikk (1) bekezdése pontosítja, hogy a Tanács feladata, hogy megállapítsa az EUMSZ 101. cikkben „meghatározott elvek érvényre juttatását szolgáló megfelelő rendeleteket vagy irányelveket”. A (2) bekezdés nem kimerítő példákat tartalmaz a hatáskör gyakorlásának módjait illetően. A jelen ügy szempontjából a b) és c) pont bír a legnagyobb jelentőséggel. E pontok a következőkre vonatkoznak: „a 101. cikk (3) bekezdésének alkalmazására részletes szabályok megállapítása, figyelembe véve [...] a hatékony felügyelet biztosításának [...] szükségességét;”, illetve „a 101. és 102. cikk rendelkezései hatályának meghatározása a gazdaság különböző ágazataiban”. Másként fogalmazva, az EUMSZ 103. cikk a Tanácsra telepíti az EUMSZ 101. cikk hatályának és adminisztratív felügyeletének meghatározását.

29. Ugyanakkor mi történik addig, amíg a Tanács nem határoz az EUMSZ 103. cikk szerinti hatásköreinek gyakorlásáról?

30. Itt bír jelentőséggel az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikk. E rendelkezések vezetnek be az „átmeneti szabályozást”. E szabályozás keretében a tagállamok (közigazgatási) hatóságai voltak megbízva (a jelenleg) az EUMSZ 101. cikkben szereplő elvek végrehajtásával. Ez magában foglalta az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdése szerinti mentesség megadását is. E szabályozás alkalmazásának időtartama alatt a Bizottság csak kis szerepet játszott a versenyszabályok alkalmazásában, mégpedig a tagállamok nemzeti hatóságaira háruló feladatok „séremlme nélkül”.

31. Ezen alkotmányos keretre tekintettel az „átmeneti” szabályozás fogalma valójában helytelen elnevezés. Az igaz, hogy az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó szerződés (a továbbiakban: EGK-Szerződés) 87. cikkének *eredeti* szövege azt írta elő, hogy a Tanácsnak a (jelenlegi) EUMSZ 103. cikk által ráruházott hatásköröket *három éven belül* kell gyakorolnia. Ez a határidő anélkül telt el, hogy a Tanács e hatásköröket gyakorolta volna. Mindazonáltal az Amszterdami Szerződés a hároméves végrehajtási határidőre vonatkozó (addigra elavult) hivatkozást a Tanács azon általános kötelezettségével váltotta fel, hogy fogadja el a (jelenlegi) EUMSZ 101. cikk „érvényre juttatását szolgáló” rendeleteket és irányelveket.¹⁷ Ily módon, *de iure* megerősítve a *de facto* már egy ideje fennálló helyzetet, megszűnt az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikk alapján létrehozott „átmeneti” rendszer állítólagos „átmenetisége”.

¹⁷ Az Európai Unióról szóló szerződés, az Európai Közösségeket létrehozó szerződések és egyes kapcsolódó jogi aktusok módosításáról szóló Amszterdami Szerződés (HL 1997. C 340., 1. o.) 6. cikkének (46) bekezdése.

32. Ebből a szempontból nézve az EUMSZ 104. cikk inkább egy arra vonatkozó *alapértelmezett szabályt* ír elő, hogy miként kell kezelni az EUMSZ 101. cikk hatálya alá tartozó megállapodások megengedhetőségét. E rendelkezés értelmében határozatlan időre a tagállamok hatóságai rendelkeznek hatáskörrel a Szerződés versenyszabályai tiszteletben tartásának biztosítására, egészen addig, *amíg* a Tanács nem vállalja azt át, a Szerződés versenyszabályainak végrehajtására szolgáló más közigazgatási mechanizmus bevezetésével.

33. Másként fogalmazva, bár igaz, hogy kezdetben egy korlátozott időszakra hozták létre, az „átmeneti” szabályozás időben egyre kevésbé „átmeneti”, mivel nem került sor az e kifejezés szokásos értelmében vett „átmenetre” két helyzet között. Ellenkezőleg, e szabályozás inkább „potenciálisan moduláris” volt az EUMSZ 101. cikk egyes részeire vonatkozó végrehajtási hatáskör decentralizálásának (és újratelepítésének) konkrét elemei tekintetében. Ez utóbbi pontot megerősíti a rendszer egészének fejlődése, amely az évek során folyamatosan ide-oda mozgott: a decentralizációtól egyes elemek központosításáig, majd vissza a részleges decentralizációig, miközben az EUMSZ 103. cikk (2) bekezdésében foglalt hatásköri szabályok szöveg szempontból minden probléma nélkül befogadták ezeket a változásokat.

2. A nemzeti bíróságok szerepe az „átmeneti szabályozás” keretében

34. Az EUMSZ 103–EUMSZ 105. cikk hallgat a nemzeti bíróságok EUMSZ 101. cikk alkalmazásában játszott szerepéről, akár az „átmeneti” szabályozás keretében, akár máshol. Ez képezi a jelen ügy tárgyát. A kérdést előterjesztő bíróság ugyanis arra keresi a választ, hogy alkalmazhatják-e a nemzeti bíróságok az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésében foglalt tilalmat, ha a szóban forgó versenyellenes magatartásokra lényegében az „átmeneti szabályozás” alkalmazásának időszakában került sor.

35. Első ránézésre e vita egy letűnt időszakra vonatkozhat. A jelen ügyben részt vevő valamennyi fél egyetért abban, hogy az 1/2003 rendelet vagy teljes mértékben felruházta a nemzeti bíróságokat az EUMSZ 101. cikk alkalmazására vonatkozó hatáskörrel, vagy legalábbis megerősítette annak létezését. Mindazonáltal gyakorlati szempontból a Rechtbank Amsterdam (amszterdami bíróság) által feltett kérdés megoldása kihat a verseny korlátozására vagy torzítására alkalmas magatartással okozott károk megtérítése iránti kártérítési igények megítélését célzó magánjogi jogosultságok szélesebb körű érvényesítésére, függetlenül attól, hogy e magatartás mikor következett be, illetve attól, hogy e magatartást melyik közigazgatási hatóság vizsgálta meg.

36. Az alapeljárás felperesei magánjogi igényeket próbálnak ily módon érvényesíteni. A Bizottság ugyanis a 2017. évi határozatában bizonyítékokat talált arra, hogy a légi áru fuvarozás ágazatában 1999 és 2006 között folyamatosan összehangolták az árakat. Mindazonáltal a Tanács által az EUMSZ 103. cikk alapján kialakított másodlagos jogi szabályozás miatt a Bizottság az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének, illetve az EGT-Megállapodás 53. cikke (1) bekezdésének megsértésére vonatkozó megállapításait az EU és harmadik országok közötti útvonalak vonatkozásában a 2004. május 1-jén kezdődő időszakra, a nem uniós EGT-országok és harmadik országok közötti útvonalak vonatkozásában pedig a 2005. május 19-én kezdődő időszakra korlátozta. Következésképpen, ha helyt adnának a nemzeti bíróság hatáskörére vonatkozó alperesi kifogásoknak, az ezen időpontokat megelőző időszak kapcsán valójában nem lehetne az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése szerinti versenyellenes magatartás miatt kártérítés iránti magánjogi kereseteket indítani.

37. A jelen ügy mögött meghúzódó általános kérdés tehát nagyrészt arra vonatkozik, hogy az uniós versenyszabályok közigazgatási érvényesítését korlátozó másodlagos jogszabályok körülhatárolhatják-e általános jelleggel az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének nemzeti bíróságok általi alkalmazását, illetve teljesen kizárhatják-e azt.

38. Az érdekelt felek beadványaiban az e kérdésre adandó válasz az ítélkezési gyakorlat és a másodlagos jog számos rétege alatt rejtőzik. A felperesek, az EFTA Felügyeleti Hatóság és a norvég kormány lényegében azt adják elő, hogy az „átmeneti szabályozás” az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése alapjául szolgáló elveknek csak a „közigazgatási úton” történő alkalmazását korlátozta. Ez azonban nem korlátozta az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének és az EGT-Megállapodás 53. cikke (1) bekezdésének közvetlen hatályát, amennyiben azokra a nemzeti bíróságok előtt – vagyis a független „bíróági úton” – hivatkoztak.

39. Az alperesek – akiket nagyrészt a Bizottság is támogat – vitatják ezt. Álláspontjuk szerint a nemzeti bíróságok két okból nem rendelkeznek hatáskörrel az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének alkalmazására. Először is, az EUMSZ 103. cikk alapján eljáró Tanács korlátozta az EUMSZ 101. cikk tárgyi hatályát. Ennélfogva a légi közlekedési ágazat nem tartozott teljes mértékben az e rendelkezésben foglalt „elvek” hatálya alá az 1/2003 rendelet alkalmazásának kezdőnapja előtt. Másrészt az „átmeneti szabályozás” értelmében csak egy nemzeti versenyhatóság, és néhány esetben a Bizottság foglalhatott állást a versenyellenes megállapodás EUMSZ 101. cikkel való összeegyeztethetőségéről. Az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének e korlátozásaira tekintettel az egységesség elve megköveteli, hogy az EGT-Megállapodás 53. cikke (1) bekezdésének közvetlen hatályát azonos módon korlátozzák.

40. Véleményem szerint az ezen állításra adott helyes válasz közvetlenül következik az EUMSZ 101. cikkből, az EGT-Megállapodás 53. cikkéből és a széles értelemben vett versenyszabályokból. Ennélfogva most áttérek ennek tárgyalására.

B. Az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének a kérdést előterjesztő bíróság általi alkalmazásáról a jelen ügyben

41. Általánosságban három kérdéskört kell megvitatni az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének nemzeti bíróságok általi alkalmazását illetően. Ezek közül az első az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikkben lefektetett átmeneti szabályozás potenciális korlátozó hatásai az EUMSZ 101. cikkre a nemzeti bíróságok rendes hatáskörei tekintetében (1). A második az, hogy mennyiben hivatkozik a nemzeti bíróságok előtt jogait érvényesíteni kívánó fél az immár az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésében foglalt elvek közvetlen hatályára (2). A harmadik kérdés az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének tárgyi hatálya a jelen ügyben, vagyis a légi közlekedés területén (3). Egmás után meg fogom vizsgálni az egyes kérdéseket.

1. Az „átmeneti szabályozás” EUMSZ 101. cikkre gyakorolt hatásáról

42. Észrevételeikben az alperesek lényegében arra hivatkoznak, hogy az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikkben foglalt „átmeneti szabályozás” megfosztja a nemzeti bíróságokat az EUMSZ 101. cikk alkalmazására vonatkozó hatáskörüktől. A Bíróság által feltett kérdésre válaszolva a Bizottság ugyanezt az álláspontot képviselte. A Bizottság megfogalmazása szerint az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikk bizonyos körülmények között „szüneteltetheti” a nemzeti bíróság EUMSZ 101. cikk alkalmazására vonatkozó hatáskörét.

43. Ezzel nem értek egyet.

44. Az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikk szövege alapján nem látok olyan elemet, amely kiváltaná a nemzeti bíróságok hatáskörének „szünetelését”. E két rendelkezés egyike sem korlátozza ugyanis az EUMSZ 101. cikk alkalmazását a nemzeti bíróságok szempontjából. Az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikk pusztán azt rögzíti, hogy az EUMSZ 101. cikk közigazgatási végrehajtására hogyan kerülhet sor a Tanács EUMSZ 103. cikk alapján történő fellépéséig terjedő időszakban. E fellépés azonban nem érinti az EUMSZ 101. cikknek a nemzeti bíróságok által végzett *bíróági* alkalmazását.

45. A pontosság kedvéért: véleményem szerint az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének bíróági alkalmazása természetesen *nem korlátozódik* az uniós versenyszabályokat korábban alkalmazó és végrehajtó közigazgatási határozatok *bíróági felülvizsgálatára*. Az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését alkalmazó közigazgatási határozat felülvizsgálata bizonyosan e rendelkezés nemzeti bíróságok általi alkalmazásának egyik módja. Léteznek ugyanakkor más jogterületek vagy más jogorvoslati lehetőségek is, amelyek esetében a nemzeti bíróságoknak az uniós vagy nemzeti jog alapján esetleg ugyanezen rendelkezést kell alkalmazniuk: figyelembe kell venni például a közigazgatási felülvizsgálat más típusait, a polgári jogi kereseteket, sőt akár a büntetőeljárásokat is.

46. Álláspontom szerint már kiindulásként hangsúlyozni kell ezt a tényezőt. Ennek az az oka, hogy az alperesek és a Bizottság e tekintetben tett észrevételeiben egyértelmű redukcionista tendencia mutatkozik. Véleményük szerint az EUMSZ 101. cikk „alkalmazása” lényegében e rendelkezés „érvényesítését” jelenti, amely pedig a „vizsgálathoz és a közigazgatási szankciók kiszabásához” kapcsolódik. Ezt kizárólag a Bizottságra, illetve a nemzeti közigazgatási hatóságokra bízták. E logikát követve a nemzeti bíróságoknak az „átmeneti szabályozás” keretében hallgatólagosan csak akkor lehetne hatáskört biztosítani, ha a nemzeti közigazgatási hatóság által végzett közigazgatási jogérvényesítés bíróági felülvizsgálatára hívnák fel őket.

47. Ezzel nem értek egyet. Ha valamely nemzeti bíróságnak hatásköre és folyamatban lévő eljárás keretében kellett volna alkalmaznia az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését azt megelőzően, hogy a Tanács másodlagos jogalkotás révén „érvényre juttatta volna” az EUMSZ 101. cikk alapjául szolgáló elveket, úgy e bíróságnak e rendelkezést *természetesen* teljes mértékben érvényre kellett volna juttatnia.¹⁸

48. Ez az EUMSZ 101. cikk egy közös jellemzőjét mutatja a Szerződés több más rendelkezésével, úgymint az EUMSZ 45. és EUMSZ 46. cikkel (a munkavállalók szabad mozgása), az EUMSZ 49. cikkel és az EUMSZ 50. cikk (2) bekezdésével (letelepedés szabadsága), és az EUMSZ 157. cikkel (az egyenlő munkáért járó egyenlő díjazás elve). Minden ilyen esetben, valamint más esetekben is, a Szerződés szóban forgó rendelkezése először is megfogalmazza az elvet, és ezt követően kijelöli az Unió megfelelő intézményét (intézményeit) ezen elve „kibontása” érdekében, olyan további különös szabályok elfogadása révén, amelyek néha éppen azt jelzik, hogy e „végrehajtási” szabályoknak mit kell lefedniük. Ugyanakkor a Bíróság megközelítése évtizedek óta az, hogy még ha az előírt „végrehajtási” szabályok nincsenek is hatályban, a Szerződés rendelkezésében megfogalmazott „alapelvet”, amennyiben közvetlenül alkalmazandó, valamennyi illetékes nemzeti hatóság önállóan alkalmazza – ideértve természetesen a nemzeti bíróságokat is –, amennyiben e rendelkezések alkalmazására hívják fel őket az előttük folyamatban lévő ügyben.

¹⁸ Az 1976. december 16-i Rewe-Zentralfinanz and Rewe-Zentral ítélettel (33/76, EU:C:1976:188, 5. pont) összhangban.

49. Az EUMSZ 157. cikk és az egyenlő munkáért járó egyenlő díjazás elve e tekintetben jó szemléltetést adhat: már azt megelőzően, hogy az uniós jogalkotó e célból másodlagos jogi aktusokat fogadott volna el, nyilvánvaló volt ugyanis, hogy a nemzeti bíróságok feladata volt azok teljes érvényesülésének biztosítása, és ezt az elvet minden „közigazgatási végrehajtástól” függetlenül alkalmazniuk kellett az előttük folyamatban lévő (polgári) ügyekben.¹⁹ E következtetésnek nem kellene meglepetést okoznia: a Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint a formától függetlenül a végrehajtási intézkedések hiánya nem képezi akadályát annak, hogy a jogalanyok a közvetlen hatállyal rendelkező uniós jogi rendelkezésekre hivatkozzanak.²⁰

50. Ennélfogva a Szerződést szerkezeti szempontból nézve az EUMSZ 101. cikk nemzeti bíróságok általi alkalmazhatósága az EGK-Szerződés hatálybalépésétől kezdve fennállt. Ezenfelül a (jelenlegi) EUMSZ 101. cikk (1) és (2) bekezdése valamennyi joghatását még azt megelőzően fejtette ki, hogy a Tanács az EUMSZ 103. cikk (1) bekezdésében biztosított „felhatalmazása” alapján eljárta volna.²¹

51. Ebben az összefüggésben ugyanakkor meg kell vizsgálni, hogy az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése ténylegesen milyen mértékben volt közvetlenül alkalmazandó, mielőtt a Tanács megállapította volna „[az EUMSZ] 101. cikk (3) bekezdésének alkalmazására [vonatkozó] részletes szabályok[at]”.

2. Az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének közvetlen hatályáról

52. A Bíróság által feltett kérdésre válaszolva az alperesek és a Bizottság úgy ítélték meg, hogy az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének nincs közvetlen hatálya azt megelőzően, hogy a Tanács az EUMSZ 103. cikk (2) bekezdésének b) pontja alapján eljárna. Semmilyen más következtetés nem vonható le, mivel a Bíróság már 1962-ben is úgy értelmezte az EUMSZ 101. cikket, mint amely „oszthatatlan egységet” képez.²² Egyébiránt a fent hivatkozott Courage és Crehan ítélet²³ is tanúsítja a Tanács előzetes fellépésének szükségességét, mivel ebben az ügyben valójában csak *azt követően* ismerték el a közvetlen hatály fennállását, hogy a Tanács az EUMSZ 101. cikkre tekintettel végrehajtási intézkedéseket fogadott el. E rendelkezésnek tehát önmagában nem lehetett közvetlen hatálya.

53. Ezzel szemben a felperesek vitatják ezt az álláspontot, elsődlegesen a SABAM-ítéletre²⁴ hivatkozva annak alátámasztása érdekében, hogy az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének közvetlen hatálya nem igényel előzetes végrehajtási intézkedéseket.

54. Egyetértek a felperesekkel. Véleményem szerint az alperesek és a Bizottság álláspontja azt jelenti, egy képpel élve, hogy „a szekeret fogjuk a ló elé”.

¹⁹ Már az 1976. április 8-i Defrenne ítéletben (43/75, EU:C:1976:56, 12., 24. és 39. pont) is.

²⁰ Lásd szemléltetésként: 1978. március 9-i Simmenthal ítélet (106/77, EU:C:1978:49, 19. és 20. pont); 2002. szeptember 17-i Baumbast és R ítélet (C-413/99, EU:C:2002:493, 80. pont); 2016. február 4-i Ince ítélet (C-336/14, EU:C:2016:72, 59. pont).

²¹ Amint azt a jelen indítvány 58. és 70–78. pontjában szintén kifejtettem, a Tanács soha nem korlátozta e hatásokat.

²² 1962. április 6-i de Geus ítélet (13/61, EU:C:1962:11, 52. o.).

²³ 2001. szeptember 20-i Courage és Crehan ítélet (C-453/99, EU:C:2018:465) (a továbbiakban: Courage ítélet).

²⁴ 1974. január 30-i BRT és Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs ítélet (127/73, EU:C:1974:6) (a továbbiakban: SABAM-ítélet).

55. Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint a közvetlen hatály vizsgálata során figyelembe kell venni a szóban forgó rendelkezés jellegét, általános felépítését és szövegét.²⁵ Valamely rendelkezés közvetlen hatállyal bír, amennyiben kellően világos, pontos²⁶ és feltétlen.²⁷ Ehhez nem szükséges, hogy a teljes rendelkezés közvetlen hatállyal bírjon és szó szerint közvetlenül alkalmazandó legyen. Ehelyett a Bíróság extrahálás útján jár el, vagyis annak megállapítására törekszik, hogy valamely alkalmazandó, konkrét magatartási szabály extrahálható-e az (esetleg hosszabb és összetettebb) uniós jogi rendelkezésből.²⁸

56. A SABAM-ítélet, valamint a Courage és a Crehan ítélet jól példázza a közvetlen hatály „kapcsolati” megközelítését. A SABAM-ítéletben a Bíróság úgy ítélte meg, hogy az EGK-Szerződés 85. cikkének (1) bekezdésében (jelenleg az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése) foglalt tilalom „pajzsként” alkalmazható egy dalszerző azon sajátos jogaival *kapcsolatban*, hogy a szerzői jogkezelő társasággal kötött szerződésben foglalt kizárólagos engedményezési záradékot ne lehessen vele szemben érvényesíteni.²⁹ Ugyanígy a Courage és Crehan ítéletben a Bíróság úgy ítélte meg, hogy ugyanez a rendelkezés „kardként” alkalmazható az EGK-Szerződés 85. cikkével (jelenleg EUMSZ 101. cikk) ellentétes szerződéses kikötésből eredő kártérítési igénnyel *kapcsolatban*.³⁰ Ily módon a Bíróság mindkét ügyben az EUMSZ 101. cikk *egészéből* vezette le a szabály azon részét, amely közvetlen hatállyal bír a magánszemélyek között: ez bizonyos versenyellenes magatartások e rendelkezés első részében szereplő tilalma.³¹

57. Egyértelmű e tilalom, amely világos és kikényszeríthető jogi kötelezettséget ír elő: „Ne kartellezz!”. Ehhez az utasításhoz nem kapcsolódik semmilyen feltétel: a „belső piaccal összeegyeztethetetlen” a vállalkozások közötti *minden* ilyen megállapodás. Ez az a magában alkalmazható jog, amelyet a magánszemélyek közvetlenül a Szerződésből származtatnak, amelyre igényük alátámasztása érdekében hivatkozhatnak, és amelyet a nemzeti bíróságoknak védelemben kell részesíteniük.³²

58. Ellentétben azzal, amit a Bizottság a tárgyaláson állított, az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése által védett jogok jellegét nem érinti az, hogy (az EUMSZ 103. cikk (2) bekezdésének b) pontja alapján) melyik intézmény jogosult eljárási szempontból „jóváhagyni” a megállapodást az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdése alapján. Magától értetődik ugyanis, hogy bizonyos esetekben a bíróságnak csak a polgári kártérítés megítélése céljából kell alkalmaznia az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését versenyellenes tevékenység esetén.³³ Ehhez hasonlóan a bíróságnak adott esetben kizárólag az összeegyeztethetetlen szerződéses kikötések elválasztásának meghatározása érdekében kell az EUMSZ 101. cikk (2) bekezdésére hivatkoznia.³⁴ Másként fogalmazva,

²⁵ Lásd például: 1974. december 4-i Van Duyn ítélet (41/74, EU:C:1974:133, 12. pont).

²⁶ Lásd például: 2010. július 1-jei Gassmayr ítélet (C-194/08, EU:C:2010:386, 45. pont); 2017. szeptember 7-i H. ítélet (C-174/16, EU:C:2017:637, 69. pont); 2018. november 6-i Bauer és Willmeroth ítélet (C-569/16 és C-570/16, EU:C:2018:871, 72. pont).

²⁷ Lásd például: 2014. május 15-i Almos Agrárkülkereskedelmi ítélet (C-337/13, EU:C:2014:328, 32. pont); 2017. október 12-i Lombard Ingatlan Lizing ítélet (C-404/16, EU:C:2017:759, 36. pont); 2021. január 14-i RTS infra és Aannemingsbedrijf Norré-Behaegel ítélet (C-387/19, EU:C:2021:13, 46. pont).

²⁸ 1976. április 8-i Defrenne ítélet (43/75, EU:C:1976:56, 30–39. pont). Lásd még: Trabucchi főtanácsnok Defrenne ügyre vonatkozó indítványa (43/75, EU:C:1976:39, végkövetkeztetések), valamint a Klohn ügyre vonatkozó indítványom (C-167/17, EU:C:2018:387, 42. pont).

²⁹ SABAM-ítélet, 16. pont.

³⁰ Courage ítélet, 24–26. pont.

³¹ SABAM-ítélet, 16. pont, valamint Courage ítélet, 23. és 24. pont.

³² Lásd ebben az értelemben: 2014. június 5-i Kone és társai ítélet (C-557/12, EU:C:2013:1317, 20. és 22. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

³³ Lásd például: Courage ítélet, 26. pont.

³⁴ Lásd: 1986. december 18-i VAG France ítélet (10/86, EU:C:1986:502, 15. pont).

figyelemmel a nemzeti bírósághoz benyújtott *egyes kérelmek sajátos jellegére*, az EUMSZ 101. cikk egyes elemei igenis *elválaszthatók* egymástól. Ilyen körülmények között a nemzeti bíróságoknak egyáltalán nem kell az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdésére támaszkodniuk.

59. A SABAM-ítélet, valamint a Courage és Crehan ítélet ugyanis tökéletesen szemlélteti az EUMSZ 101. cikk (1) és (3) bekezdése közötti önálló kapcsolatot. Mindkét ügy egy olyan időszakban merült fel, amelynek során a Tanács gyakorolta az EUMSZ 103. cikk (2) bekezdésének b) pontja szerinti hatáskörét, és kizárólag arra hatalmazta fel a Bizottságot, hogy az EGK-Szerződés 85. cikkének (3) bekezdése (jelenleg az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdése) alapján határozatot hozzon. Az a tény, hogy egy másik intézménynek (a Bizottságnak) kellett döntenie az EGK-Szerződés 85. cikke (3) bekezdésének alkalmazhatóságáról, nem érintette az EGK-Szerződés 85. cikkének (1) bekezdésében foglalt jogok érvényesíthetőségének kérdését.³⁵

60. E következtetést nem kérdőjelezi meg az EGK-Szerződés 85. cikkének „oszthatatlan egységként” történt ismertetése a de Geus ítéletben.³⁶ Ebben az ügyben a Bosch hűtőszekrények német forgalmazója ellenkérelmében az EGK-Szerződés 85. cikkére hivatkozott a Boschsal kötött kizárólagos forgalmazási szerződésben szereplő „kiviteli tilalomra” vonatkozó kikötés érvénytelenségének megállapítása érdekében. Mindazonáltal ezen ügy tényállása a 17/62 rendelet hatálybalépését megelőzően valósult meg. Ez azt jelentette, hogy *nem folyt* az EGK-Szerződés 85. cikkének (1) bekezdéséből és (2) bekezdéséből (jelenleg az EUMSZ 101. cikk (1) és (2) bekezdése) eredő hatások kezelésére irányuló *közigazgatási eljárás*. Ebben az összefüggésben a Bíróságnak nem volt más választása, mint hogy továbbra is érvényt szerezzen a szóban forgó megállapodásnak, *amíg nem kerül sor* az EGK-Szerződés 85. cikke (3) bekezdésének (jelenleg az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdése) esetleges alkalmazásával kapcsolatos *közigazgatási eljárásra*.³⁷

61. E ténybeli korlátok között a Bíróság úgy ítélte meg, hogy az EGK-Szerződés 85. cikke „oszthatatlan egység”.³⁸ Az ezzel ellentétes értelmezés elfogadhatatlan eredményre vezetne: „[...] a szerződések automatikus érvénytelenségének megállapítás[ára] még azt megelőzően, hogy egyáltalán meg lehetne határozni, hogy melyek azok a megállapodások, amelyekre a 85. cikket mint egységet alkalmazni kell.”³⁹

62. A de Geus ítéletet így arra az intézményi hiányosságra tekintettel hozták, hogy nem állt rendelkezésre közigazgatási megoldás „a Szerződés hatálybalépésétől kezdve [az EGK-Szerződés 85. cikke] alkalmazhatósága” hatásainak kezelésére.⁴⁰ Amint arra az EFTA Felügyeleti Hatóság helyesen rámutat, ebben az időszakban nem merült fel a közvetlen hatály (és így az EGK-Szerződés 85. cikke (1) bekezdésére való egyéni hivatkozás a nemzeti bíróságok előtt) kérdése, mivel a de Geus ítéletet azt megelőzően hozták, hogy a Bíróság első alkalommal tisztázta az EGK-Szerződés rendelkezései közvetlen hatályának fogalmát.⁴¹

³⁵ Lásd még: SABAM-ítélet, 21. pont; Courage ítélet 22. és 28. pont.

³⁶ Lásd: 1962. április 6-i de Geus ítélet (13/61, EU:C:1962:11, 52. o.); 1969. július 9-i Portelange ítélet (10/69, EU:C:1969:36, 10. és 13. pont).

³⁷ 1962. április 6-i de Geus ítélet (13/61, EU:C:1962:11, 51–53. o.).

³⁸ Uo., 52. o.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo., 51. o.

⁴¹ 1963. február 5-i van Gend & Loos ítélet (26/62, EU:C:1963:1, 13. o.).

63. Mindezen okokból megállapítom, hogy csak nagyon korlátozott következtetések vonhatók le a Bíróság olyan ítéletéből, amelyet 1962-ben, nagyon eltérő jogi és alkotmányos körülmények között hozott. Közelebbről, a Szerződés rendelkezéseinek bármiféle közvetlen hatálya hiányában csak a kifejezetten biztosított közigazgatási jogérvényesítési hatáskör, vagyis inkább e hatáskör hiányának kérdése volt ténylegesen meghatározó.

64. Nem meggyőzőek számomra az alperesek által akár az Asjes és társai ítélet,⁴² akár a Saeed Flugreisen és Silver Line Reisebüro ítélet⁴³ tekintetében előadott érvek sem, amelyekre az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének közvetlen hatályára vonatkozó álláspontjuk alátámasztása érdekében hivatkoznak. Ezen ügyeket nem az e rendelkezés közvetlen hatályára hivatkozó fél összefüggésében bírálták el. Ehelyett a kormány által jóváhagyott légiforgalmi díjak EGK-Szerződés 85. cikkének (2) bekezdésén alapuló automatikus *érvénytelenségéről* volt szó, azt megelőzően, hogy valamely közigazgatási hatóság határozott volna e díjak EGK-Szerződés 85. cikkének (3) bekezdésével való összeegyeztethetőségéről, akár az EGK-Szerződés 88. és 89. cikke (jelenleg EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikk) alapján az „átmeneti időszakban” alkalmazandó rendszerben, akár a 3975/87/EGK rendelet alapján.⁴⁴ Mivel sem a „tagállami hatóságok”,⁴⁵ sem a Bizottság⁴⁶ nem határozott az EGK-Szerződés 85. cikkének a kérdéses megállapodásokra való alkalmazhatóságáról, a Bíróság úgy ítélte meg, hogy az ilyen megállapodások automatikus érvénytelensége nem vélelmezhető pusztán amiatt, hogy az EGK-Szerződés 85. cikke esetleg alkalmazható a kérdéses megállapodásokra.

65. Az Asjes és társai ítélet, valamint a Saeed Flugreisen és Silver Line Reisebüro ítélet szintén az adott korszak logikájának csapdájába van zárva: olyan körülmények között, amikor sem a tagállami hatóságok, sem a Bizottság nem hozott semmilyen közigazgatási határozatot az EGK-Szerződés 85. cikkének (3) bekezdése szerinti állítólagos versenyellenes megállapodásokra vagy magatartásokra vonatkozóan, de egy *esetleges jövőbeli visszamenőleges hatályú jóváhagyásra továbbra is lehetőség volt* az akkor hatályos szabályozás hatálya alatt, nyilvánvaló volt, hogy a gazdasági szereplőknek jóhiszeműen képesnek kellett lennie arra, hogy feltételezzék, kereskedelmi kapcsolataik nem kerülnek automatikusan megszüntetésre, *amíg* a szóban forgó közigazgatási hatóságok nem határoztak a megállapodásaikról vagy magatartásaikról.⁴⁷

66. A jelen ügyben – ami még fontosabb – az alperesek *nem hivatkozhatnak* a szóban forgó magatartások esetleges visszamenőleges hatályú jóváhagyásából eredő *ütközés kockázatára*. A 17/62 és a 3975/87 rendelet szerinti korábbi rendszert hatályon kívül helyező módosított 1/2003 rendelet „mentességi” rendszere ugyanis nem teszi lehetővé a visszaható hatályú fellépést. Ezenkívül, amint az 1/2003 rendelet 34. cikkének (1) bekezdéséből kitűnik, azon megállapodások esetében, amelyek ténylegesen a 17/62 és a 3975/87 rendelet hatálya alá tartoztak, és amelyeket a Bizottságnak *bejelentettek*, a bejelentés 2004. május 1-jével elévült. Másként megfogalmazva, még ha feltételezzük is, hogy az alperesek bejelentették megállapodásaikat a Bizottságnak,⁴⁸ e bejelentések semmi esetre sem működnek az említett megállapodások 1/2003 rendelet által létrehozott rendszer keretében történő kezelésével szembeni „védőhálóként”.

⁴² 1986. április 30-i Asjes és társai ítélet (209/84–213/84, EU:C:1986:188). (A továbbiakban: Asjes ítélet).

⁴³ 1989. április 11-i Saeed Flugreisen és Silver Line Reisebüro ítélet (66/86, EU:C:1989:140) (a továbbiakban: Saeed ítélet).

⁴⁴ Saeed ítélet, 29. pont; Asjes ítélet, 52–56. és 59. pont.

⁴⁵ Saeed ítélet, 4. és 29. pont; Asjes ítélet, 57. pont.

⁴⁶ Saeed ítélet, 4. és 29. pont; Asjes ítélet, 59. pont.

⁴⁷ Lásd analógia útján a Bíróság által az 1961. március 22-i Snupat kontra Főhatóság ítéletben (42/59 és 49/59, EU:C:1961:5, 87. o.) követett érvelést.

⁴⁸ Ez olyan körülmény, amelyet az alapeljárás felperesei vitatnak, de amelynek vizsgálata végső soron a kérdést előterjesztő bíróság feladata.

67. Így még egyszer hangsúlyozni kell, hogy a jelen ügy körülményei között hiányzik az „EUMSZ 101. cikk belső koherenciájával” kapcsolatos kulcskövetelmény, valamint a gazdasági szereplők jogbiztonságának szükségessége. Ez az ablak egy ideje zárva van.

68. Összefoglalva tehát úgy tűnik, hogy az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése és előzményei az EGK-Szerződés hatálybalépésétől kezdve közvetlenül alkalmazandók voltak. Ezen időtartam alatt közvetlen hatályuk is fennállt annak érdekében, hogy a magánszemélyek az illetékes nemzeti bíróságok előtt érvényesíthessék jogaikat. Mindenekfelett, a Tanács a jelenlegi EUMSZ 103. cikk alkalmazásával valójában soha nem korlátozta a nemzeti bíróságokra ruházott azon önálló hatáskört, hogy az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését e hatáskörnek megfelelően és a nemzeti jog alapján előttük indított eljárás típusával összhangban alkalmazzák.

69. Mindazonáltal felmerül a kérdés, hogy fennállnak-e korlátozások az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének tárgyi hatályát illetően, a légi közlekedési ágazat konkrét esetében.

3. Az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének tárgyi hatályáról

70. Az alperesek és a Bizottság arra hivatkoznak, hogy mivel a Tanács nem gyakorolta az EUMSZ 103. cikk (2) bekezdésének c) pontján alapuló, arra irányuló hatáskörét, hogy a légi közlekedési ágazat egészét megnyissa a Szerződés versenyszabályainak alkalmazása előtt, a nemzeti bíróságok nem járhattak volna el az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése alapján az ilyen megállapodások összeegyeztethetlenné nyilvánítása érdekében indított kereset alapján. Ez még akkor is így lenne, ha fennállt volna a közvetlen hatály. Az említett felek hangsúlyozzák, hogy a légi közlekedési ágazat egésze kifejezetten mentesült a 17/62 rendelet alól, valamint hogy az Unió belüli légi közlekedési útvonalakat a 3975/87 rendelettel csak korlátozott mértékben nyitották meg a versenyszabályok alkalmazása előtt. A légi közlekedési ágazatot csak 2004. május 1-jétől, a módosított 1/2003 rendelet alkalmazásának kezdőnapjától kezdve nyitották meg az uniós versenyjogi szabályok alkalmazása előtt.⁴⁹

71. Jómagam nem értek egyet ezekkel az érvekkel.

72. Az EUMSZ 103. cikk (1) bekezdése értelmében a Tanács állapítja meg az EUMSZ 101. cikkben „meghatározott elvek érvényre juttatását szolgáló megfelelő rendeleteket vagy irányelveket”. Az EUMSZ 103. cikk (2) bekezdése ezt követően arra vonatkozó példákat sorol fel, ahogyan a Tanács ezen erőfeszítés megvalósítása érdekében eljárhat. A c) pont szerint a Tanács „szükség esetén [meghatározhatja az EUMSZ 101. cikk hatályát] a gazdaság különböző ágazataiban”.

73. E fellépés kifejezetten *fakultatív* jellege az, amely megkülönbözteti az EUMSZ 103. cikk (2) bekezdésének c) pontját az EUMSZ 103. cikk b) pontjától és az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdésének „kibontására” vonatkozó *követelménytől*. Az EUMSZ 103. cikk (2) bekezdésének c) pontjában szereplő „szükség esetén”⁵⁰ fogalmára való hivatkozás ugyanis egyértelműen azt jelzi, hogy az EUMSZ 101. cikkben foglalt elvek alkalmazási köre *alapesetben* a gazdaság egészét lefedi, azzal, hogy a Tanács dönt arról, hogy a gazdaság egyes konkrét ágazatai tekintetében el kell-e térni ettől az alapértelmezett helyzettől.

⁴⁹ Lásd az 1/2003 rendelet 45. cikkét.

⁵⁰ Ugyanebben az értelemben csehül „v případě potřeby”; hollandul „in voorkomende gevallen”; olaszul: „eventualmente”; franciául „le cas échéant”; németül „gegebenfalls”; vagy a spanyol nyelvi változatban „eventualmente”.

74. Az e megoldás alapját képező egységes piaci követelmény meglepő: az EUMSZ 101. cikk alkalmazási körét természetesen ki lehetett oly módon alakítani, hogy fokozatosan, „emészthető” darabokban terjesszék ki az uniós versenyjog hatályát. Ily módon a közlekedés sajátos területén, ahogy az a közös agrárpolitika esetében történt, ezen ágazati (különleges) megközelítések elsőbbséget élvezhettek volna a versennyel kapcsolatos (általános) szabályokkal szemben.⁵¹

75. Azonban nem ez a helyzet.⁵² Ily módon álláspontom szerint, különösen az EUMSZ 101. és EUMSZ 103. cikk szerkezetére tekintettel a Szerződés kiindulópontja a versenyszabályok teljes körű alkalmazása a gazdaság valamennyi ágára. E feladat megvalósítása érdekében az EUMSZ 101. cikket általánosságban korlátlan tárgyi hatállyal ruházta fel a működő egységes piac megvalósítása érdekében,⁵³ kizárólag azzal a feltétellel, hogy „szükség esetén” lehetséges az EUMSZ 103. cikk (2) bekezdésének c) pontjában előírt konkrét ágazati kizárás.

76. Az alperesek és a Bizottság állításával ellentétben a 17/62 és a 3975/87 rendelet nem bizonyítja, hogy a Tanács korlátozni kívánta az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének tárgyi hatályát. A 17/62 rendelet ugyanis elsődlegesen az EGK-Szerződés 85. cikke (1) bekezdésének és (3) bekezdésének (jelenleg az EUMSZ 101. cikk (1) és (3) bekezdése) bizottsági alkalmazására vonatkozó *eljárási* rendszert vezetett be.⁵⁴ Nem rögzített olyan elemet, amely az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének tárgyi hatályára vonatkozna. Hasonlóképpen, a 17/62 rendeletet módosító 141/62/EGK tanácsi rendelet csupán azt írta elő, hogy a 17/62 rendelettel létrehozott közigazgatási rendszer nem alkalmazható a közlekedési ágazatra (vagyis a légi közlekedésre sem).⁵⁵ E kizárás azonban nem érinti az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének tárgyi hatályát, amikor azt a nemzeti bíróságok a légi közlekedési ágazatban alkalmazzák.

77. Végül a 3975/87 rendelet kizárólag az uniós versenyszabályok *közigazgatási* alkalmazása céljából részben „bevonta” a légi közlekedési ágazatot. Amint azt az említett rendelet második preambulumbekkezdése kifejti, e részleges bevonás azért volt szükséges, mivel „a Bizottságnak [...] nincs módja közvetlenül kivizsgálni azokat az eseteket, amikor a Szerződés 85. és 86. cikke megsértésének gyanúja áll fenn a légiközlekedésben”.⁵⁶ E rendelet azonban itt sem tartalmaz semmilyen korlátozást az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének hatályát illetően a nemzeti bíróságok előtti magánjogi kártérítési keresetekkel összefüggésben.

78. Másként fogalmazva, a légi közlekedés (jelenlegi) EUMSZ 101. cikk hatálya alóli állítólagos kizárásából álló egész megoldás az e rendelkezésben foglalt elvek *közigazgatási* érvényesítésére korlátozódott.⁵⁷ A 17/62 rendelet és a 3975/87 rendelet nem volt hatással a jelenleg az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésében foglalt elvek *bíróági* alkalmazására a nemzeti bíróságok

⁵¹ Lásd ebben az értelemben: 2017. november 14-i APVE és társai ítélet (C-671/15, EU:C:2019:860, 36–38. pont).

⁵² Asjes ítélet, 45. pont.

⁵³ Lásd ebben az értelemben: 1999. június 1-jei Eco Swiss ítélet (C-126/97, EU:C:1999:269, 36. pont).

⁵⁴ Lásd például a 17/62 rendelet második, hatodik és nyolcadik preambulumbekkezdését. Lásd még e rendelet 2. cikkét, 6. cikkének (1) bekezdését, 8. cikkének (1) bekezdését és 9. cikkének (3) bekezdését.

⁵⁵ Amint azt a 141/62 rendelet első preambulumbekkezdése kifejti. Lásd még ezen irányelv 1. cikkét.

⁵⁶ A 3975/87 rendelet második preambulumbekkezdése.

⁵⁷ Amint azt maga a Bizottság is kifejtette az Asjes ügyben benyújtott beadványaiban, „az [EGK-Szerződés 85. cikkének tárgyi hatályával kapcsolatos] 87. cikkben hivatkozott végrehajtási intézkedések hiánya nem zárja ki, hogy adott esetben a nemzeti bíróságok döntését kérjék valamely megállapodás vagy magatartás versenyszabályokkal való összeegyeztethetőségét illetően, amennyiben e szabályok közvetlen hatállyal bírnak”.

részéről az őket a nemzeti jog alapján megillető önálló hatáskörök keretében.⁵⁸ E tekintetben ugyanis egyetértek a felperesekkel és az EFTA Felügyeleti Hatósággal: az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésében foglalt tilalom érvényesítésének e „párhuzamos útját” nem érintette a Tanács által bevezetett másodlagos jog.

79. Ennélfogva a konkrét szabályok hiánya az EUMSZ 101. cikk bírósági alkalmazását szabályozó nemzeti jogban nem képezheti akadályát annak, hogy a Rechtbank Amsterdam (amszterdami bíróság) a légi közlekedési ágazatban alkalmazza az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését, amennyiben e rendelkezésre e bíróság előtt az alperesek által az EU és harmadik országok közötti útvonalak tekintetében 2004. május 1. előtt tanúsított versenyellenes magatartás miatt benyújtott megállapítási ítélet és a kártérítés megítélése érdekében hivatkoznak.

C. Az EGT-Megállapodás 53. cikke és az elsődleges uniós versenyszabályok közötti kapcsolatról

80. A norvég kormány és az EFTA Felügyeleti Hatóság azt állítja, hogy mivel az EGT-Megállapodás 53. cikke lényegében megegyezik az EUMSZ 101. cikkel, az egységesség elve e két rendelkezés egységes értelmezését követeli meg. A tárgyaláson az EFTA Felügyeleti Hatóság azt is pontosította, hogy az EUMSZ 104. cikkel egyenértékű rendelkezés hiánya az EGT-Megállapodásban nem érinti az EUMSZ 101. cikket és az EGT-Megállapodás 53. cikkének ilyen egységes értelmezését, mivel az EUMSZ 104. cikk semmiféleképpen sem korlátozza az EUMSZ 101. cikket.

81. A Bizottság egyetért azzal, hogy az EUMSZ 101. cikket és az EGT-Megállapodás 53. cikkét összhangban kell értelmezni. Mindazonáltal a tárgyalás során megkérdőjelezte, hogy az EUMSZ 104. cikkel egyenértékű rendelkezés hiánya nem befolyásolja-e ezt a feladatot, annál is inkább, mivel az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikk hatására megszűnne a nemzeti bíróságok hatásköre az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének közvetlen alkalmazására.

82. Az alperesek e tekintetben lényegében ugyanazt az álláspontot képviselik, mint a Bizottság. Álláspontjuk szerint az EUMSZ 104–105. cikkben előírt „átmeneti szabályozás” akadályát képezte az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése közvetlen hatályának, így az EGT-Megállapodás 53. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy annak nem volt közvetlen hatálya azt megelőzően, hogy a vegyes bizottság az 1/2003 rendeletet 2005. május 19-től alkalmazandónak nyilvánította az EGT-ben.

83. A jelen indítvány B. részében ismertetett következtetéseimre tekintettel egyetértek a norvég kormány és az EFTA Felügyeleti Hatóság érvelésével.

⁵⁸ Amint az a jelen indítvány 43–47. pontjában már kifejtettem, e rendeletek – azáltal, hogy a versenyjog esetleges megsértésével kapcsolatos bizonyos vizsgálatok céljából közigazgatási hatáskört biztosítottak – közvetett módon hatáskört biztosítottak e közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatának elvégzésére is (lásd a 17/62 rendelet 9. cikkét és a 3975/87 rendelet 7. cikkét). Ugyanakkor, és még egyszer, e rendelkezések természetesen nem befolyásolták az EUMSZ 101. cikk bármely olyan más típusú eljárás keretében történő bírósági alkalmazását, amelyben az ilyen alkalmazás a nemzeti bíróságok előtt felmerülhetett.

84. Nem vitatott, hogy az EGT-Megállapodás az uniós jog szerves részét képezi.⁵⁹ Amennyiben rendelkezései feltétlenek és kellően pontosak, közvetlen hatállyal rendelkeznek a tagállamokban.⁶⁰ A Bíróság azt is kimondta, hogy az egységesség elve⁶¹ alapján az EGT-Megállapodás azon rendelkezéseit, amelyek lényegében megegyeznek a Szerződés rendelkezéseivel, egységesen kell értelmezni.⁶²

85. Az EUMSZ 101. cikk és az EGT-Megállapodás 53. cikke tilalmat ír elő; rögzítik e tilalom hatását; és az e tilalomtól való esetleges eltérést. Az egységesség elvére tekintettel tehát e két rendelkezést egységesen kell értelmezni.⁶³ Ennélfogva az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdéséhez hasonlóan az EGT-Megállapodás 53. cikkének (1) bekezdése esetében is meg kell állapítani, hogy az közvetlen hatállyal bír, és olyan jogokat keletkeztet a jogalanyok számára, amelyeket a nemzeti bíróságoknak védelemben kell részesíteniük.⁶⁴

86. Az EUMSZ 101. cikk és az EGT-Megállapodás 53. cikkének hatása közötti egyenértékűsége tekintettel nem látom, hogy az EGT-Megállapodás 53. cikkének (1) bekezdése tekintetében hogyan kellene eltérni a jelen indítvány 55–68. pontjában az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésére vonatkozóan levont következtetéseimtől. Ennélfogva a nemzeti bíróságok alkalmazhatják az EGT-Megállapodás 53. cikkének (1) bekezdését annak megállapítása érdekében, hogy egyes versenyellenes magatartások összeegyeztethetetlenek e rendelkezéssel.

87. Az EUMSZ 101. cikkel kapcsolatos indokokkal analóg okok miatt el kell vetnem az alperesek EGT-Megállapodás 53. cikke (1) bekezdésének korlátozott tárgyi hatályával kapcsolatos érveit is. Kétségtelen, hogy az EGT-Megállapodás 21. jegyzőkönyvének 1. cikke kimondja, hogy az EFTA Felügyeleti Hatóság feladata mindenekelőtt az, hogy „érvényre juttassa [az EGT-Megállapodás 53. cikkében] meghatározott elveket”. Az legalábbis ebben az értelemben tükrözi az EUMSZ 103. cikket. Márpedig az ügy iratainak egyetlen eleme alapján sem lehet arra következtetni, hogy az EGT-Megállapodás 21. jegyzőkönyvének 1. cikkét akár az EGT-Megállapodás 53. cikke hatályának, akár a nemzeti bíróságok e rendelkezés alkalmazására vonatkozó hatáskörének korlátozása érdekében alkalmazták volna. Amint azt ugyanis a jelen indítvány 76–78. pontjában kifejtettem, a Tanács által az EUMSZ 103. cikk (2) bekezdésének c) pontja alapján elfogadott és az EGT-Megállapodásba a közlésének időpontjától beillesztett különböző másodlagos jogi aktusok soha nem korlátozták az EGT-Megállapodás 53. cikkének tárgyi hatályát.

88. Az EUMSZ 104. cikkel egyenértékű rendelkezés hiánya az EGT-Megállapodásban nem hat ki e következtetésre. Amint azt a jelen indítvány 44. pontjában kifejtettem, az EUMSZ 104. cikknek nincs olyan hatása, hogy szűkítené az EUMSZ 101. cikk strukturális hatályát vagy alkalmazását. Annak hiánya tehát nem érintheti az EGT-Megállapodás 53. cikkének hatályát vagy alkalmazását.

⁵⁹ 1999. június 15-i Andersson és Wåkerås-Andersson ítélet (C-321/97, EU:C:1999:307, 26. és 27. pont); 2020. április 2-i Ruska Federacija ítélet (C-897/19 PPU, EU:C:2020:262, 49. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

⁶⁰ Lásd e tekintetben: 1976. február 5-i Conceria Bresciani ítélet (87/75, EU:C:1976:18, 25. pont); 1982. október 26-i Kupferberg ítélet (104/81, EU:C:1982:362, 23. pont). Az EGT-Megállapodást illetően lásd: 1997. január 22-i Opel Austria kontra Tanács ítélet (T-115/94, EU:T:1997:3, 101. és 102. pont).

⁶¹ Lásd az EGT-Megállapodás 6., 105. és 106. cikkét, valamint az EFTA-államok közötti, a Felügyeleti Hatóság és a Bíróság létrehozásáról szóló megállapodás 3. cikkét.

⁶² 2003. szeptember 23-i Ospelt és Schlössle Weissenberg ítélet (C-452/01, EU:C:2003:493, 29. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat); 2009. október 6-i Bizottság kontra Spanyolország ítélet (C-153/08, EU:C:2009:618, 48. és 49. pont).

⁶³ Lásd analógia útján: az EFTA-Bíróság 2018. május 30-i Fjarskipti kontra Síminn ítélete (E-6/17, EFTA Court Report 2018, 81. o., 28. pont).

⁶⁴ Uo., 29. és 32. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat. Lásd még: az EFTA-Bíróság 2018. szeptember 17-i Kystlink AS kontra Color Group AS és Color Line AS ítélete (E-10/17, EFTA Court Report 2018, 293. o., 71. pont).

Mindenesetre az EUMSZ 104. cikk célja a Szerződés versenyszabályainak hatálybalépése, és azon időpont közötti időszak áthidalása volt, amikor a Tanács eljár az EUMSZ 101. cikk és különösen annak (3) bekezdése kezelésére irányuló közigazgatási megoldás kialakítása érdekében.⁶⁵

89. Márpedig ilyen átmeneti időszak még csak fel sem merült az EGT-Megállapodás tekintetében. A 17/62 rendelet, a 141/62 rendelet és a 3975/87 rendelet a XIV. melléklet értelmében az EGT-Megállapodás részévé vált e megállapodás közlésének időpontjától. Ugyanígy az EGT-Megállapodás 56. cikke sem érinti ezt a megállapítást, mivel az kizárólag az EGT-Megállapodás 53. cikkének alkalmazására vonatkozó, a Bizottság és az EFTA Felügyeleti Hatóság között megosztott (és duopolizált jellegű) hatáskört rögzíti.⁶⁶

90. Ennélfogva véleményem szerint nem állnak fenn az EGT-Megállapodás 53. cikke (1) bekezdésének tárgyi hatályára vonatkozó olyan korlátozások sem, amelyek akadályoznák a felperesek azon lehetőségét, hogy az EGT-Megállapodás 53. cikke (1) bekezdésének közvetlen hatályára hivatkozzanak a kérdést előterjesztő bíróság előtt annak érdekében, hogy megállapítási ítéletet és kártérítést kérjenek 2005. május 19-ét megelőzően a nem uniós EGT-országok és harmadik országok közötti útvonalakon a légi árufuvarozási szolgáltatásokért fizetendő ár különböző összetevőinek alperesek általi összehangolása miatt.

D. Az általánosabb összefüggésről: a versenyszabályok közjogi és magánjogi érvényesítése

91. Bár a kérdést előterjesztő bíróság által feltett kérdésnek ez is részét képezi, a jelen indítványban már ismertetett következtetésekre tekintettel nem tartom szükségesnek, hogy külön foglalkozzak az 1/2003 rendelet 6. cikkének jellegével. Amint azt ugyanis az előző részekben kiemeltem, a tagállamok bíróságai mindig is rendelkeztek hatáskörrel az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének (az abban foglalt anyagi jogi tilalom) alkalmazására *saját hatáskörükön belül*, valamint *az előttük folyamatban lévő eljárások céljából*. A Bíróságnak tehát aligha kell megvizsgálnia a jelen ügy keretében, hogy fennállt-e és pontosan mikortól az 1/2003 rendelet 6. cikke szerinti felhatalmazás másodlagos jogi „forrása”.

92. Ismét kiemelendő, hogy mindez e nemzeti bíróságok „saját hatáskörén belül” érvényes, amellyel a nemzeti jog alapján már rendelkeznek. Amint azt az alperesek és a Bizottság helyesen hangsúlyozzák, az EUMSZ 103. és EUMSZ 104. cikk „átmeneti szabályozása” nem írt elő kifejezett hatáskört a nemzeti bíróságok számára. A nemzeti bíróságok ugyanis erre vonatkozó kifejezett nemzeti szabályozás hiányában az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdéséből vagy az EGT-Megállapodás 53. cikkének (1) bekezdéséből nem vezethetnek le a tagállamok hatáskörrel rendelkező azon közigazgatási hatóságai részére biztosítotthoz hasonló vizsgálati vagy eljárási jogköröket, amelyek szokásos feladata a versenyjog megsértéseinek közigazgatási vagy akár büntetőeljárásban történő kivizsgálása. Ugyanakkor ez a keret *ugyancsak nem vonhatott el semmit* a nemzeti bíróságoktól. Egyszerűen megfogalmazva, ez az alkotmányos keret nem adott semmit a nemzeti bíróságok számára, és nem is vett el tőlük semmit. Egyetlen elsődleges vagy másodlagos uniós jogi norma sem irányult arra, hogy korlátozza a nemzeti bíróságok hatáskörét az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének vagy az EGT-Megállapodás 53. cikke (1) bekezdésének közvetlen alkalmazására az uniós jogból eredő alanyi jogok védelme érdekében, amennyiben e rendelkezésekre hivatkoznak az előttük folyamatban lévő jogvitában.

⁶⁵ Lásd a jelen indítvány fenti 30–33. pontját.

⁶⁶ Lásd a nemzeti bíróságok és az EFTA Felügyeleti Hatóság között az EGT-megállapodás 53. és 54. cikke alkalmazásában történő együttműködésről szóló közlemény 29. pontját (HL 1995. C 112., 7. o.).

93. A felperesek által a jelen ügyben indított kártérítési kereset jól szemlélteti ezt. Ugyanúgy, mint minden más nemzeti bíróság az Európai Unióban, a releváns nemzeti szabályok alapján a kérdést előterjesztő bíróság is rendelkezik hatáskörrel az ilyen felelősség megállapítására. Az ilyen felelősséget megalapozó jogellenes magatartás megítélése szempontjából a jellemzően elsőként megvizsgálandó elem az a kérdés, hogy a vállalkozás megsértette-e a jogszabályban előírt kötelezettségeit, vagy sem. Mindazonáltal ez az értékelés természetesen az esetleges felelősségre vonatkozó (magánjogi) határozat, nem pedig valamely közjogi (és a közigazgatási hatóság által irányított) jogérvényesítéssel kapcsolatos szabályozás részét képezi.

94. Ha ez másképp lenne, az ilyen igények érvényesítését szolgáló keresetek mindig csak „követő” jellegűek lennének, lényegében egy korábbi (és hatályát tekintve feltehetően pontosan ugyanilyen) közjogi megállapítástól függően. Minden egyéb eljárásban az „önálló” keresetek nem tartoznának az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének hatálya alá.

95. Mindazonáltal ez az álláspont (bizonyosan pedig ez az eredmény) egyszerűen összeegyeztethetetlen a rendszer jellegével és a Bíróság ítélkezési gyakorlatával.⁶⁷ Vitathatatlan, hogy figyelemmel arra a viszonylag súlyos bizonyítási teherre, amellyel bármelyik felperes szembesülhet a versenyjog megsértése miatt indított „önálló” magánjogi keresetek esetén, az ilyen keresetek a gyakorlatban valószínűleg ritkák. Ennélfogva az „önálló” keresetek szempontjából elsődleges fontosságú lehet a Bizottsághoz hasonló hatóság párhuzamos vagy előzetes vizsgálat keretében hozott határozata.⁶⁸ Mindazonáltal tévedés azt állítani, hogy a koherencia és koordináció szükségessége ezen a jogterületen jogilag azt jelenti, hogy a nemzeti bíróságok nem végezhetik az uniós és a nemzeti jog szerinti feladataikat: az uniós jog közvetlenül hatályos rendelkezéseiből is eredő egyéni jogok védelmét.

96. Ezen álláspont sajátos jellege még nyilvánvalóbbá válik, ha azt a szabványos módszert kellene figyelembe venni, amelyet a közigazgatási jog minden más területén alkalmaznak, legyen szó például a környezetvédelmi jogról, a közegészségről, a közbiztonságról vagy akár a munkahelyi biztonságra vonatkozó szabályokról. E területeken valószínűleg létezik egy nemzeti szintű szakosított hatóság, amelynek feladata a vonatkozó anyagi jogi normák felügyelete és alkalmazása. Ugyanakkor lehet-e azt állítani, hogy pusztán azért, mert egy adott hatóság nem vizsgál meg vagy nyomoz ki egy adott magatartást (vagy erre ténylegesen sor került, de valamilyen okból megszüntették vagy korlátozták a közigazgatási eljárást), ugyanezen magatartás nem alapozhat meg a potenciálisan károsult személy részéről magánjogi kártérítési igényt?

97. Mindezen okokból nem tudok egyetérteni a High Court of England and Walesnek (felsőbíróság [Anglia és Wales]) a kérdést előterjesztő bíróság által hivatkozott – és a felek által a jelen eljárás keretében megvitatott – Emerald Supplies Ltd kontra British Airways Plc ítéletében⁶⁹ szereplő alapos elemzésével. Amint azt a jelen indítvány előző részeiben próbáltam hangsúlyozni,

⁶⁷ Lásd többek között: 2001. szeptember 20-i Courage és Crehan ítélet (C-453/99, EU:C:2001:465, 26. pont); 2006. július 13-i Manfredi és társai ítélet (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 60. pont); 2012. november 6-i Otis és társai ítélet (C-199/11, EU:C:2012:684, 41. pont); 2013. június 6-i Donau Chemie és társai ítélet (C-536/11, EU:C:2013:366, 21. pont); 2011. június 14-i Pfeiderer ítélet (C-360/09, EU:C:2011:389, 28. pont); 2014. június 5-i Kone és társai ítélet (C-557/12, EU:C:2014:1317, 21. pont); 2019. március 14-i Skanska Industrial Solutions és társai ítélet (C-724/17, EU:C:2019:204, 25. pont); 2019. december 12-i Otis Gesellschaft és társai ítélet (C-435/18, EU:C:2019:1069, 22. pont).

⁶⁸ Másrészt az egymásnak ellentmondó határozatok kockázatának elkerülése érdekében is – lásd általában: 2000. december 14-i Masterfoods és HB ítélet (C-344/98, EU:C:2000:689, 59. és 60. pont), adott esetben „Zwartveld” kérelem alapjaként – lásd: 1990. július 13-i Zwartveld és társai végzés (C-2/88-IMM, EU:C:1990:315, 22. pont).

⁶⁹ A High Court of Justice of England and Wales (Chancery Division) (felsőbíróság [Anglia és Wales] [kancelláriai kollégium]) 2017. október 4-i Emerald Supplies Ltd kontra British Airways Plc ítélete ([2017] EWHC 2420 [Ch]), helybenhagyta a Court of Appeal of England and Wales (Civil Division) (fellebbviteli bíróság [Anglia és Wales] [polgári kollégium]) 2019. január 29-i La Gaitana Farms SA & Ors kontra British Airways Plc ítélete ([2019] EWCA Civ 37).

egyrészt a nemzeti bíróságok azon hatásköre, hogy önállóan alkalmazzák az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének tartalmát a nemzeti jogban már előírt hatásköreik keretében, így a kártérítési keresettel összefüggésben, a közigazgatási jogérvényesítéssel ellentétben nem igényel semmilyen kifejezett, felhatalmazásra vonatkozó uniós jogi rendelkezést.⁷⁰ Másrészt a De Geus ítélet, az Asjes ítélet és a Saeed ítélet szerintem részben elavult. Azok nem alkalmazhatók az alapügy sajátos körülményeire, mivel az alapügyben valójában egyik olyan kérdés sem merül fel, amely a fenti ítéletekben elfogadott megközelítés előfeltétele.⁷¹

98. Másként fogalmazva, bár teljes mértékben elismerem az EUMSZ 101. cikkben belüli belső koherencia szükségességét, a jelen ügy sajátos összefüggésében egyszerűen nem értek egyet a bizonyos érdekelt felek által előadott *pars pro toto* redukcióval. Az a tény, hogy az EUMSZ 101. cikk közigazgatási alkalmazására szolgáló eljárás egy része bizonyos szakaszokban *központosított* volt, nem jelentheti azt, hogy *senki más* nem alkalmazhatta az e rendelkezésből származó *anyagi jogot*, beleértve azokat az eseteket is, amikor mentességekre vagy kivételekre nyilvánvalóan nem volt lehetőség.

99. A jelen eljárás valóban izgalmas utazás volt a múltba, egészen 1962-ig, sőt jogi régészet. Ugyanakkor, noha a jelen indítványt kétségkívül nagyban behatárolja ez az azóta elavult jogi háttér, az annak alapjául szolgáló logikára ez nem érvényes. Strukturális szempontból az uniós jog közvetlen hatályú rendelkezései alaptértelezés szerint érvényesíthetők a nemzeti bíróságok előtt, függetlenül attól, hogy egyes közigazgatási hatóságoknál esetlegesen centralizálták-e az érvényesítésükre vonatkozó közigazgatási hatáskört (annak egy részét). A versenyjog sajátos összefüggésében ez azt jelenti, hogy a tisztességes verseny szabályait megsértő vállalkozások nem bújhatnak a közigazgatási jogérvényesítés elmaradása mögé, és számítaniuk kell arra, hogy az állítólagos károsultak a kártérítési kereseteket közvetlenül a tagállamok illetékes bíróságai előtt indítják meg.

V. Végkövetkeztetés

100. Azt javaslom a Bíróságnak, hogy a Rechtbank Amsterdam (amszterdami bíróság, Hollandia) által előzetes döntéshozatal céljából feltett kérdésekre a következőképpen válaszoljon:

„Az a fél, amelynek állítólagosan kárt okozott a légi áru fuvarozási szolgáltatásokért a légi fuvarozók által felszámított ár különböző összetevőinek összehangolása az Európai Unión belüli és/vagy az Európai Gazdasági Térségen belüli repülőterek közötti útvonalakon, valamint az e területeken és harmadik országokban található repülőterek közötti útvonalakon, hivatkozhat az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének és az Európai Gazdasági Térségről szóló Megállapodás 53. cikke (1) bekezdésének megsértésére a nemzeti bíróság előtt annak érdekében, hogy e fuvarozóktól kártérítést követeljen, még azon időszak tekintetében is, amelynek során az EUMSZ 104. és EUMSZ 105. cikk még alkalmazandó volt.”

⁷⁰ Az Emerald Supplies Ltd kontra British Airways Plc ítélettel ([2017] EWHC 2420 [Ch] [41]–[52] pont) ellentétben.

⁷¹ Az Emerald Supplies Ltd kontra British Airways Plc ítélettel ([2017] EWHC 2420 [Ch] [53]–[63] pont) ellentétben.